

Манюх Наталія

АВТОБІОГРАФІЗМ ЯК ОСОБЛИВІСТЬ ХАРАКТЕРОТВОРЕННЯ У ПРОЗІ ВОЛОДИМИРА ДРОЗДА

Стаття присвячена проблемі автобіографізму у прозі В.Дрозда. Автобіографізм розглядається як домінуючий засіб поетики характеротворення, важливий чинник виявлення прихованих авторських інтенцій. Автобіографізм – особлива риса ідіостилу письменника, який у своїй творчості акцентував на самопізнанні людини.
Ключові слова: автобіографізм, характер, текст, індивідуальний стиль.

Natalia Maniukh. Autobiographicity as a constitutive feature of character construction in V.Drozd's prose

This article is devoted to the problem of autobiographicity in V.Drozd's prose works. The autobiographicity is considered a predominant means of character construction and an important way to explicate the author's implicit ideas. Thus the autobiographic elements are treated as a specific feature of the writer's individual style.

Key words: autobiographicity, character, text, individual style.

Володимир Дрозд – письменник-шістдесятник, для якого “приватне самоцілююче мистецтво” було основним джерелом творчості в соціально заангажованій літературі. Через те мистецький доробок прозаїка насичений автобіографізмом – цілими епізодами чи окремими деталями із власного життя, за допомогою яких автор із відстані часу намагався побачити себе справжнього й переосмислити пережите й написане ним. Зображаючи людські характери та долі сіверського Полісся, заглиблюючись у психологію героїв, він основну увагу концентрував на пізнанні власної сутності: “Останнім часом усе частіше приходжу до думки, як важливо для людини, яка прагне щось справжнє створити у мистецтві, прискіпливо і безпристрасно вивчати саму себе” [18, 101].

Письменник належав до митців слова, які сповідували філософію творчого бунту: саме “життя – як творчість” стало єдиним сенсом його буття. “Він буквально запрограмований Богом на писання книг” [22, 68], – стверджує його дружина поетеса Ірина Жиленко, яка розуміла, що “біографія є мистецьким твором її власника” [28, 228]. Усвідомлював це й сам письменник, який у найтяжчі хвилини своїх “духовних мандрівок” переконував себе: “життя художника, митця – теж є художній твір, точніше повинен ним бути. І треба так писати цей твір, можливо, найголовніший у твоїй творчій біографії, щоб не соромно було перед самим собою за жодну його сторінку” [18, 98]. І водночас (в інтерв’ю, щоденникових записах, спробах літературного автопортрета) згадував про внутрішній автобіографізм у своїй прозі, мотивуючи це тим, що шістдесятники (тобто й він) “видавали на-гора не позитивних чи негативних, а живих героїв. З кого ми їх писали? Звичайно, у першу чергу, із самих себе. Отих, покручених асфальтовою скоринкою пануючої ідеології, епохою наскрізь фальшивою” [14, 5].

В українському літературознавстві чимало дослідників (С.Андрусів, Б.Бойчук, В.Дончик, Г.Гримич, М.Жулинський, В.Коваль, О.Ковальчук, О.Колодій, О.Логвиненко, П.Майдаченко, Н.Овчаренко, М.Павлишин, В.Панченко, О.Пахльовська, Г.Сивокінь, В.Соболь, В.Сулима, Л.Яшина та ін.) зверталоса до аналізу прози В.Дрозда під певним кутом зору, але не досліджували її докладно крізь призму поетики характеротворення, зокрема автобіографізму як особливості, покладеної в основу змалювання характерів героїв.

Проблеми автобіографізму у творчості В.Дрозда торкався М.Жулинський, акцентуючи на небезпідставності ототожнення героя з його творцем: “Певно, що в характері героїв є частинка душі самого автора, без цього не буває справжнього літературного твору. Але не вельми довіряймо виключно-парадоксальним твердженням В.Дрозда, що усіх своїх негативних героїв він пише із самого себе” [24, 510]. С.Андрусів наголошувала: “біографія письменника увійшла у його твори як продуктивний літературний прийом, стійкий архетип його творчості” [1, 323]. Більшість літературознавців концентрували увагу насамперед на аналізі художньо-образної площини окремих повістей та романів письменника (“Маслини”, “Ірій”, “Музей живого письменника, або моя довга дорога в ринок”, “Катастрофа”, “Спектакль”, “Убивство за сто тисяч американських доларів”, “Острів у вічності”, “Листя землі”), зауважуючи очевидність автобіографізму в цих творах. Проте актуальним залишається висвітлення автобіографізму як особливості характеротворення у прозі В.Дрозда.

Автобіографічні елементи (подекуди й пунктирно) наявні майже в кожному творі, починаючи з першого оповідання “Колесо” аж до останнього роману “Острів у вічності”, звичайно, крім тих, що їх, за визначенням С. Андрусів, “міг би написати хтось інший” [1, 322] — адже у творчому доробку прозаїка, який потрібно розглядати саме з дистанції часу, наявні так звані “твори одностенки”, які “віддали кесареві кесареві (речі, що написані в “застійних” 1970-х рр.)” [31,185].

Відомо, що, пишучи твір, автор водночас художньо втілює в ньому, за словами У.Бута, “імплицитну версію самого себе” [4, 133]. Зрештою, “автобіографізм притаманний багатьом творам художньої літератури. Життя письменника стає в них протосюжетом, а його особистість (внутрішній світ, особливості поведінки) — прототипом головного героя” [32, 15]. Як твердив Ю.Лотман, “зіставлення життя відомої людини з твором мистецтва не є чимось новим. Проте побачити в цьому зіставленні слід не просто гарну метафору, а вказівку на особливу роль творчого моменту, який уводить у дійсність власне такі художні категорії, як задум, вибір жанру, подолання матеріалу тощо. Не варто ототожнювати життя, створене за допомогою мистецьких засобів, із життям, відбитим у матеріалі самого життя. Пересотворення самого себе — не просто найважчий вид творчої діяльності, а й своєрідний матеріал, що має особливі закони” [27, 236]. Автобіографії як мистецькому твору притаманний “особливий тип біографічного часу і “специфічно побудований образ людини, яка проходить свій життєвий шлях”, жанр автобіографії передбачає здатну до саморефлексії особистість” [32, 16]. У художньо-образній площині тексту автобіографізм проектує ототожнення автора та героя. Із погляду загальної філософської естетики автор та герой — корелятивні моменти художнього цілого твору, де автор, за спостереженнями М.Бахтіна, завжди посідає позицію “позазнаходження” щодо героя. Оскільки біографічна художня цінність найменш трансгредієнтна до самосвідомості, стає можливим ототожнення героя та автора лише за межами мистецької дійсності: “Автор як момент художнього твору ніколи не збігається з героєм, їх двоє, проте між ними немає принципової різниці, їх ціннісні контексти однорідні, носій єдності життя — герой і носій єдності форми — автор належать одному ціннісному світу” [2, 143].

Аналіз автобіографічного синергену (АС) В.Дрозда (до АС входить усе життя письменника, усе написане, сказане, задумане ним, а також те, як воно відбилось у свідомості й виявилось в оцінках критиків, літературознавців, у спогадах сучасників [20, 15]), дозволяє стверджувати, що прозаїк, змальовуючи характери своїх героїв, використовував як окремі деталі, так і цілі епізоди з власного життя. Такий автобіографічний матеріал часто класифікують “по-перше, за принципом експліцитного чи імплицитного його використання, по-друге, за ступенем конкретизованості й деталізованості, за наближенням до документально-фактичної основи” [34, 309].

Як показує матеріал дослідження, окремі твори В.Дрозда є власне автобіографією, де письменник із притаманною лише йому самоіронією пише про самого себе у веселій автобіографії “Як я народився”, у повісті-шоу “Музей живого письменника, або Моя довга дорога в ринок”, романах “Пришестя” та ін. За його словами,

“Сміймося ж, хай і печально. Бо тільки сміх очищає і омолоджує душі. Лише сміх над собою і над епохою засвідчує, що ми наперекір усьому ще живі” [13, 192]. У цих творах показаний так званий автобіографічний герой (маленький Володя у творі “Як я народився”, “Пришестя” та зрілий прозаїк Володимир Григорович Дрозд із “Музею живого письменника...”), що намагається пізнати насамперед самого себе з позиції Винниченкової “чесності з собою”, де основне – “осмислення власної особистості і власної творчості в контексті культурної і літературної епохи, і ширше – усвідомлення свого призначення у світі” [3, 325]. Через те вектор естетичних пошуків у зображенні характеру спрямовується насамперед на відтворення внутрішнього світу антропоцентра за допомогою розгалуженої системи взаємопов’язаних художніх засобів (своєрідної манери оповіді, самохарактеристики й самооцінки власних дій та вчинків, змалювання внутрішніх переживань персонажа, відтворення психофізіогномічного малюнка, використання подробиць і художніх деталей, моделювання часопросторових вимірів зовнішньої об’єктивної дійсності, яка трансформується у внутрішню суб’єктивність людського характеру тощо), в основі якої – принцип автобіографізму. Прозаїк використовує достовірні факти із власної біографії, що стосуються часу й місця народження, подробиць сімейно-побутового життя родини (особливо діда Семирозна, який змайстрував літака; батька, що все життя стельмахував, матері з натрудженими руками, завжди сумної сестри Люби), босоногого дитинства, юнацтва із мрією про галіфе як перепустку в інший світ, армійського періоду “перевиховання”, часів редагування в районній газеті, багаторічної праці над собою як письменником, так і людиною тощо.

В.Дрозд із його монологізованим поглядом на життя основну увагу зосереджував на особистості, виокремленій із загалу, “так би мовити, емпіричній, вилученій із будь-яких систем її інтегрування” [30, 14]. Це переважно рефлектуючий герой, занурений у власний світ, відчужений від навколишніх. Письменника цікавить передусім внутрішнє буття такого “монологічного героя”, де важлива не “тілесна тимчасова коробка”, куди втілюється з волі небес людська душа, а те, що в коробці, – духовна сутність особистості [16, 51]. Таке розуміння людини зустрічаємо ще в Г.Сковороди, який розглядав природну, гармонійну людину з її подвійною натурою: видимою, матеріальною, і невидимою, духовною, первинною основою всього суцього на землі. Проте В.Дрозд зосереджує увагу на так званій “викривленій особистості” з її трагедією роздвоєння душі, акцентуючи на проблемі духовної спраги. Через те в його творах (оповідання “Витачівська дорога”, романах “Пришестя”, “Острів у вічності” та ін.) і щоденникових записах відчувається своєрідне прагнення Богопізнання. Для його автобіографічного героя важливо залишитися наодинці з небом, де можна вдатися до розмови з Богом: “Аж поки не відкрилося Майстрові, що саме відчуття ним краси, до щему у грудях – гостре, глибоке, сліпучо-яскраве, наче спалах блискавки, – і є найдостовірніше, найпереконливіше свідчення про присутність Бога на землі, про голос Бога до землян, а отже – і до нього” [16, 51].

В інших творах (новели “Колесо”, “Білий кінь Шептало”, повісті “Ірій”, “Маслини”, романи “Катастрофа”, “Спектакль”, “Листя землі” та ін.) прозаїк використовує автобіографізм (переважно окремі деталі та незначні на перший погляд подробиці з власного життя), який виявляє себе імпліцитно, сказати б, через підтекст. За словами В.Смілянської, “зміст художнього образу незмірно багатший за своє біографічне зерно завдяки тяжінню до узагальнення” [35, 15]. Проте в образі Івана Загатного, Андрія Литвина чи Ярослава Петруні уважний читач упізнає самого автора. Автобіографізм у цьому випадку функціонує в художньо-образній площині як “стилістично маркований літературний прийом, що з’являється в текстах, котрі самі по собі не є автобіографією, не писалися й не сприймалися як автобіографії” [29, 5]. Так, у творах “Колесо”, “Маслини”, “Катастрофа” та інших автор уміло komponує так зване автобіографічне начало з різноманітними засобами характеристики персонажа (портретом та його деталями, відтворенням інтер’єру, пейзажу, різновидами внутрішнього мовлення, специфікою оповіді тощо), які відтворюють найтонші душевні порухи антропоцентра.

Необхідно наголосити, що В.Дрозд змальовує своєрідний поліський світ, водночас його реальну й художню батьківщину: “Характер самого краю, де я народився і ріс: чернігівське Полісся з його лісами і болотами. Усе це, звичайно, позначилося на моїй прозі” [8, 7]. Відповідно у змалюванні “вуглуватих”, “покручених” характерів Петра Харлана (“Вовкулака”), Івана Загатного (“Катастрофа”), Ярослава Петруні (“Спектакль”) та інших домінує автобіографічний простір, який визначає психологічні особливості героїв, адже важливим у формуванні характеру виступає геопсихічний чинник, згідно з О.Кульчицьким, а саме: “Властиві лісові як театрові боротьби форми співіснування надають кінець кінцем світоглядів мешканця низової лісової смуги радше песимістично-позитивістичного забарвлення” [26, 711]. Унаслідок цього герої В.Дрозда – внутрішньо складні рефлектуючі особистості, які хворобливо обстоюють власну індивідуальність, що є своєрідною захисною реакцією, пов’язаною насамперед з інтровертністю української вдачі та постійним “перебуванням людини на “межах можливостей існування”, “боротьби, випадковості, провини, страждання, загрози смерті” [див.: 26, 713].

Основний автобіографічний компонент у творчості шістдесятників, зокрема й В.Дрозда, на який звертають увагу дослідники, – дитинство, обпалене війною. Як згадував сам автор, “дитинство моє, втім, як і майже усього мого покоління, було сумне. Я й досі з жалем озираюся на себе, підлітка. Горе, спільне для всього покоління, гостріше відчувалося через родинні обставини. Я рано залишився без матері – на восьмому році життя” [8, 7]. Окремі деталі побаченого та пережитого в дитинстві залишили свій слід у пам’яті письменника на все життя. Трагедією для митця, як і для його героїв, стає смерть молодшої матері: “Я не хочу прощатися з матір’ю. Труну закривають, вбивають у віко цвяхи (усе життя потім відлунюватиме в мені гострим болем те гупання)” [7, 77]. Такі страшні спогади повсякчас переслідують автобіографічного героя (малого Володю – “Пришестя”, Ярослава Петруню – “Спектакль”, Майстра – “Острів у вічності”), який у глибині душі все ж забобонно вірить, що мати, стежачи за ним із потойбіччя, одвертає напасті, захищає і благословляє.

У більшості творів В.Дрозда герой (Ярослав Петруня, маленький Володя), як і сам автор, згадує про своє голодне дитинство, котре для нього асоціюється з холодною черинню на печі, убогою хатиною, відсутністю теплої одягу тощо. Відчуття голоду переслідуює героя роману “Спектакль” Ярослава Петруню все життя, хоча він стає відомим письменником і може дозволити собі обід у дорогому ресторані: “Мої найсолодші дитячі марення – про їжу. Я уперше наївся в шістнадцять років, коли одержав заробітну платню” [11, 377]. Ярослав Петруня, про якого він писав: “у героя “Спектаклю” моє дитинство, все інше в нього від диявола, який спокушав моє покоління впродовж десятиліть” [15, 219], – знову і знову повертається в дитинство, щоб зрозуміти себе справжнього й розпочати життя спочатку. Сам В. Дрозд, згадуючи про часи, коли не можна було відхилитися від так званої генеральної лінії й писати, як усі, виховавши в собі внутрішнього цензора, не цурається свого минулого, не замовчує тогочасні вчинки, а намагається зрозуміти їх із відстані часу: “Скільки довелося лицедіяти, що теж безслідно не минає для письменника, немало й “поплавоків” довелося створити, щоб після шести літ боротьби з’явився друком хоч би той же мій “Ірій” [12, 10]. Зрештою, кожен серйозний твір письменника був своєрідною перемогою над самим собою.

Більшість його героїв, скажімо, Андрій Литвин чи Ярослав Петруня в минулому, – це селюкуваті хлопчачки, що пройшли випробування холодним і голодним дитинством, вибившись у люди, “заінтелігентившись”, намагаються забути про нього. Проте у хвилини духовного одкровення починають шукати сліди босоногого дитинства, повертаючись до своєї справжньої сутності, усвідомивши, що “можна відцуратись села, відцуратись селянського хліба. Тільки самого себе не можна відцуратись” [6, 72]. За словами М.Жулинського, “ця думка є домінантою творчості В.Дрозда, моральним імперативом, яким судить письменник своїх героїв” [23, 123] і водночас самого себе.

В.Дрозд якось писав: “Втім я належу до тих людей, які завжди і усюди будуть самотні. І творчість — як єдино можливий шлях до людей” [19, 80]. Так само і його герої — здебільшого творчі особистості — завжди залишаються самотніми: Пігмаліон та білий кінь Шептало з однойменних новел, Андрій Литвин із повісті “Маслини”, Іван Загатний та Ярослав Петруня з романів “Катастрофа”, “Спектакль” та ін. На самоті герої знову і знову повертаються в минуле, щоб переосмислити все пережите. Їх спонукає до цього якийсь випадок, деталь чи навіть асоціація. Так, смерть батька та старшої сестри в січні сімдесятого року спонукала В.Дрозда переосмислити все написане. В одному з перших оповідань “Колесо”, де автор розповів історію життя свого батька, використано асоціативну деталь зі спогадів, почутих у дитинстві від сестер про страшні тридцять роки. “У моєму “Колесі” подушечка, яку висмикує з-під дитячих голівок “червона мітла”, і голівки стукають об черинь, — не з книг і не із “забугорних голосів”, вона — від спогадів про колективізацію моїх сестер. Про колективізацію і голод тридцять третього та сорок сьомих років” [18, 109]. В оповіданні “Колесо” в основі сюжету — останні години помираючого Терентія Верхуші, сільського стельмаха, перед очима якого пропливає все його життя й лише певні больові точки активізують у його пам’яті спогади: “Голими стінами хата світить, порожніми кутками витріщилась. Двоє дитинчат на печі — до голого череня припали, голівками — на останній подушці. Сіпнув подушку, голівки дитячі об черинь — ой!” [9, 36]. Цей спогад завжди відлунював у душі Терентія болючою раною, порушуючи гармонію внутрішнього світу сільського стельмаха, для якого найщасливішою миттю були години “сродної” праці.

Присутній елемент автобіографізму й у романі “Катастрофа”, де, за словами М.Жулинського, “в характері героїв роману Івана Загатного та Миколи Гужви є частинка душі самого автора. Усі ми, інтелігенти другої половини ХХ ст., там, у романі “Катастрофа” [24, 510]. У ньому відтворено зображено молоді роки героя, інтроверта, що, як і сам автор, справді жив у райцентрі після інститутського розподілу. Проте це була не Терехівка, а Олишівка (“Без чотирьох років у колишньому районному містечкові Олишівка не було б “Катастрофи” [8, 15], — зізнається прозаїк), у багнюці якої танув як герой, так і його автор (“А в багнюці олишівській я справді танув. І в прямому, і в переносному значенні цих слів” [17, 111]), — обидва вони інтуїтивно передчували, що режим, при якому їм випало жити, буде зметений історією, розпадеться, наче картковий будиночок. Як і Загатний, сам Дрозд із нетерпінням чекав ліквідації районного центру (у творі Терехівка — своєрідна модель тогочасної системи, для якої люди були тільки сірою масою, функціональним елементом), щоб вирватися з такого гнітючого середовища, катастрофічність, близький кінець якого передбачав сам автор.

Складність і динаміку найтонших душевних порухів героя-інтелігента — Івана Загатного — автор відтворює, використовуючи своєрідну манеру оповіді, яка роздвоюється на власне суб’єкта (Миколу Гужву) та об’єкта мовлення (Івана Загатного) відповідно до гіперриторичної побудови художньо-образної площини роману — “тексту в тексті”. У таку “оповідну стихію” вільно вливаються різні типи внутрішніх монологів, що дозволяють “зсередини” простежити психологію так званого “монологічного героя”, який багато в чому подібний до В.Дрозда з його прискіпливим безпристрасним вивченням самого себе для майбутнього мистецького шедевру. Хоча є й багато відмінного, особливо в деталях зовнішності, окрім славнозвісного чорного плаща (“Ходив я по вулицях Чернігова у цім чорнім футлярі”, — згадує прозаїк [8, 20]). Образ Івана Загатного (деталі динамічного портрета) митець змалював із реального прототипу: модно одягненого столичного франта. “Ходив голомозим, без картуза чи капелюха із закладеними за спину руками, у глибокій задумі. Ця його зовнішня опозиційність місцевим чиновницьким традиціям допомогла мені створити у романі “Катастрофа” колоритний образ Івана Загатного” [17, 102], — звірявся письменник у своєму щоденнику. Згадаймо цю прикметну деталь зовнішності героя: “ходить простоволосий, у вузьких штанах. Це всіх страшенно дратує. Мовляв, він цим ставить себе вище всіх, хоче вирізнитись без капелюха” [10, 228], а ще — його право ходити по “терехівському Хрещатику”

з руками за спиною, також знаменитий уклін: “холоднувате обличчя, легкий нахил голови, замислені очі, що пробігають по стрічному, не помічаючи його” [10, 255], тощо. Проте “тодішні батьки від літератури” не сприймали таких героїв-бунтівників Дрозда, як Іван Загатний та інші, котрих “нерідко прямо ототожнювали з автором, їхню позицію видавали за авторську” [25, 621], — зазначає В.Коваль. Їх, як і самого прозаїка, звинувачували й у “песимізмі, і в егоцентризмі” [8, 5], в обмеженому, камерному психологізмі тощо. Адже в ті часи, коли творив В.Дрозд, важливим став “спалах інтересу до біографії письменника як проблеми, сказати б, етичної, коли комусь спало на гадку звірити цю біографію з тим, наскільки відповідає вона чеснотам, які письменник сповідує у своїх творах, зокрема через образ так званого позитивного героя” [33, 138]. У прозі В.Дрозда, як і у творах багатьох шістдесятників, з’явився якісно інший герой — особистість, що перебувала за межами будь-яких систем. Згідно із твердженнями екзистенціалістів (зокрема Ж.-П.Сартра), ця особистість — єдиний законодавець у вирішенні власної долі, “наодинці” з буттям вона “творить, буде сама себе такою, якою є, через власний внутрішній вибір, у якому виявляється свобода як властивий атрибут людства” [21, 793]. Такою особистістю й був сам В.Дрозд, він, як і його білий кінь Шептало, “старанно вдавав із себе сірого. А під сірою жужелицею, наче у горнилі сільської кузні, тлів живий вогонь” [17, 99]. Дуже часто проводять паралель, наприклад, між образом білого коня Шептала і творчою особистістю автора, яку завжди хотіли впокорити. За словами самого прозаїка, “у кожному літературному героєві є частка душі його творця. Але тільки — частка. Досвід світової літератури свідчить, чим більше граней у ній, тим психологічно багатші його герої” [8, 21]. Зрештою, помилковим буде буквальне сприйняття проекції біографії митця на всю його творчість. У сучасному літературознавстві основна увага зосереджується власне на тексті як домінуючому репрезентанті художнього твору, хоча “у філософському розумінні автор “розчинений” у тексті, який значною мірою є діалектичним відбитком його психофізіологічної і соціально-гуманітарної організації” [5, 37].

Автобіографізм у текстах Володимира Дрозда — домінуюча риса характерокреативної поетики, зумовлена особливостями ідіостилю письменника. Пронизуючи насамперед імпліцитну площину його текстів, автобіографічне начало стає потужним пульсаром виявлення прихованих авторських інтенцій — прагнення до самопізнання й самовираження, до виявлення внутрішньої людської сутності. Отже, точкою зіткнення автора та його героя є постійне балансування в діаді “Я — не я”, що органічно актуалізувалося в характері так званого рефлексуючого героя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусів С. В. Дрозд // *Історія української літератури ХХ ст.*: У 2 кн. — Кн. 2: Друга половина ХХ ст. / за ред. В.Г.Дончика. — К., 1998. — С. 322-325.
2. Бахтин М. Эстетика словесного творчества. — М., 1979. — 424 с.
3. Богомолова Н. Жанр писательских бесед как разновидность художественной автобиографии // *Literatura i komunikacja: Od listu do powieści autobiograficznej.* — Lublin, 1998. — С. 317-330.
4. Бут У. Риторика художественной прозы // *Вестник Московского университета.* Сер. 9: Филология. 1996. — № 3. — С. 132-159.
5. Демченко І. Особливості поетики Ольги Кобилянської: Монографія. — К., 2001. — 208 с.
6. Дрозд В. Маслини: Повісті. — К., 1969. — 223 с.
7. Дрозд В. Подих чудесного: Оповідання, роман. — К., 1988. — 296 с.
8. Дрозд В. Мої духовні мандрівки: від Пакуля до Мрина і знову — до Пакуля // *Вибрані твори: У 2 т.* — К., 1989. — Т. 1: Оповідання. Романи. — С. 5-32.
9. Дрозд В. Колесо // *Вибрані твори: У 2 т.* — К., 1989. — Т. 1: Оповідання. Романи. — С. 34-46.
10. Дрозд В. Катастрофа // *Вибрані твори: У 2 т.* — К., 1989. — Т. 1: Оповідання. Романи. — С. 177-310.
11. Дрозд В. Спектакль // *Вибрані твори: У 2 т.* — К., 1989. — Т. 2: Повісті, романи. — С. 363-551.
12. Дрозд В. Я вибираю літературу // *Дніпро.* — 1990. — № 11. — С. 10-11.
13. Дрозд В. Музей живого письменника, або Моя довга дорога в ринок: Повесть-шоу. — К., 1994. — 203 с.
14. Дрозд В. Ми поламали традиції соцреалістичної белетристики // *Літературна Україна.* — 1998. — 2 липня. — С. 5.
15. Дрозд В. Злий Дух. Із житієм; Пришестя: Романи. — К., 1999. — 311 с.
16. Дрозд В. Острів у вічності: Роман // *Безвілля.* — 2001. — № 11-12. — С. 23-154.
17. Дрозд В. Бог, люди і Я. Щоденники різних років із коментарями // *Київ.* — 2003. — № 1. — С. 93-114.
18. Дрозд В. Бог, люди і Я. Щоденники різних років із коментарями // *Київ.* — 2003. — № 2-3. — С. 98-131.

19. Дрозд В. Бог, люди і Я. Щоденники різних років із коментарями // *Київ*. – 2003. – №5. – С. 70-99.
20. Дуб К. Автобіографічний синерген // *Слово і Час*. – 2001. – №4. – С. 15-23.
21. Екзистенціалізм // *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ століття* / За ред. Марії Зубрицької. – 2 вид., доп. – Львів, 2001. – С. 793.
22. Жаленко І. Homo Feriens // *Сучасність*. – 1997. – №10. – С. 16-71.
23. Жулинський М. “Яким корінням живе дерево?” // *Наближення: Літературні діалоги*. – К., 1986. – С. 122-170.
24. Жулинський М. Жорстока мудрість життя ... // *Дрозд В. Листя землі: Нові книги роману* / Післям. М.Г. Жулинського. – К., 2003. – С. 497-513.
25. Коваль В. Зоря і катастрофа Володимира Дрозда // *Серце моє в колючому дроті: Есе. Спогади. Документи*. – К., 2005. – С. 616-631.
26. Кульчицький О. Риси характерології українського народу // *Енциклопедія українознавства: Загальна частина: перевидання в Україні: У 3 т.* – К., 1995. – Т. 2. – С. 708-718.
27. Лотман Ю. Біографія – живое лицо // *Новый мир*. – 1985. – №2. – С. 228-236.
28. Маланюк Є. Чупринка і проблема біографії // *Книга спостережень: Статті про літературу*. – К., 1997. – С. 227-231.
29. Медарич М. Автобіографія / автобіографізм // *Автоінтерпретація: Сб. статей* / Под. ред. А.Б.Муратова, А.А.Иезуитовой. – СПб., 1998. – С. 5-32.
30. Наливайко Д. Трагічний гуманізм А.Камю // *Камю А. Сторонній: Повість. Чума: Роман. Падіння: Повість*. – К., 1990. – С. 5-28.
31. Павлишин М. Канон та іконостас // *Канон та іконостас*. – К., 1997. – С. 184-198.
32. Романова Г. Автобіографія // *Літературна енциклопедія термінів і понять* / Под. ред. А.Н.Николюкіна. Інститут научної інформації по общественным наукам. РАН. – М., 2001. – С. 15-18.
33. Сивокінь Г. Біографізм у методі сучасного літературознавства // *Сучасність*. – 1994. – №1. – С. 137-141.
34. Скоропанова І. Автобіографіческое начало в творчестве Б.А.Ахмадулиной // *Literatura i komunikacja: Od listu do powieści autobiograficznej*. – Lublin, 1998. – С. 309-316.
35. Смілянська В. Біографічна Шевченкіана (1861-1981): Монографія. – К., 1984. – 224 с.

С

Сава Голованівський

СЛОВО ПРО ТОВАРИША

До сторіччя від дня народження Леоніда Первомайського публікується виступ Сави Голованівського на вечорі, присвяченому 80-літтю письменника (1988). Літературний побратим Первомайського розмірковує про його долю і доробок у світлі “перебудови”, що почалася, та пов’язаних із нею сподівань. Ключові слова: український поет, біографія, література, патріотизм.

Sava Holovanivsky. Address on a friend

This address was delivered at the commemorative meeting of Leonid Pervomaysky's 80th anniversary (1988). Sava Holovanivsky, a close friend of the writer, reflects upon his colleague's destiny and literary heritage in the light of the beginning Perestrojka and all the hopes pinned on it.

Key words: Ukrainian poet, biography, literature, patriotism.

У цьому травні минає 100 років від дня народження Леоніда Первомайського (1908-1973). Така “кругла” дата передбачає пильнішу увагу до письменника, його спадщини, того комплексу, що звично означають як “життєвий і творчий шлях”. Зберігся машинописний авторизований текст двадцятирічної давнини, гідний публікації на відзначення цього ювілею. Це виступ письменника Сави Голованівського (1910-1989) на вечорі, присвяченому 80-річчю від дня народження Л.Первомайського, який відбувся в самісінський день його народження, 17 травня 1988 року, у київському Будинку